

Yeni Program ve Ders İçeriklerine Göre

Sosyal Bilgiler Öğretimi I

Editörler:

Doç. Dr. Tekin ÇELİKKAYA

Prof. Dr. Çağrı ÖZTÜRK DEMİRBAŞ

Doç. Dr. Tercan YILDIRIM

Dr. Öğr. Üyesi Hamza YAKAR

3. Baskı

Editörler:

Doç. Dr. Tekin ÇELİKKAYA - Prof. Dr. Çağrı ÖZTÜRK DEMİRBAŞ
Doç. Dr. Tercan YILDIRIM - Dr. Öğr. Üyesi Hamza YAKAR

Yeni Program ve Ders İçeriklerine Göre SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ I

ISBN 978-605-241-836-9

DOI 10.14527/9786052418369

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2021, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Eylül 2019, Ankara

3. Baskı: Kasım 2021, Ankara

Yayın-Proje: Zeynep Güler

Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan

Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Vadi Grup Basım A.Ş.

Saray Mah. 126. Cad. No: 20/A

Kazan/ANKARA

Tel: (0312) 394 55 91

Yayıncı Sertifika No: 36306

Matbaa Sertifika No: 49180

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50

Dağıtım: 0312 434 54 24

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Sosyal bilgiler, farklı sosyal bilim disiplinlerinin bir araya gelmesiyle oluşan bir programdır. İçerik olarak sosyal bilim disiplinleri “sürekli” değişen bir özellik göstermektedir. Güncel çalışma alanları ve içeriklerin sosyal bilgiler kapsamında öğretilmesinde, yeni gelişmelerin sosyal bilgiler öğretimi ile uyumlu bir şekilde verilmesi zorunluluğu doğmaktadır. Genel olarak sosyal bilgiler öğretiminin ana çerçevesini, öğretim programlarının yapısı ve özellikleri çizmektedir. Bu anlamda ilkokul, ortaokul ve lisans düzeyindeki öğretim programları temel teşkil etmektedir. Çünkü sosyal bilgiler öğretiminin daha etkili olabilmesinde, ilkokul ve ortaokul düzeyindeki öğretim programını uygulayacak olan öğretmenlerin yetiştiği lisans programı göz ardı edilemez. 2005 yılında uygulamaya konulan sosyal bilgiler öğretim programı çeşitli güncellemelerle birlikte, 2018’de gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda değiştirilmiştir. 2006 yılında değiştirilip uygulanan öğretmenlik lisans programı ise 2018 yılında güncellenerek değiştirilmiştir. Programlardaki bu iki temel değişiklik, bu kitabın hazırlanmasının dayanak noktasını oluşturmaktadır.

2018-2019 öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlayan ortaokul ve lisans programlarıyla birlikte, sosyal bilgiler öğretiminin gündemine farklı özelliklerdeki yeni konu ve çalışma alanları girmiştir. Özellikle sosyal bilgiler eğitimi lisans programı ile birlikte gündeme gelen “yeni dersler” sosyal bilgiler eğitimcilerinin ihtiyaç duyduğu kaynakların azlığını da beraberinde getirmiştir. Ayrıca sosyal bilgiler öğretmenlerinin mezun olduktan sonra girdikleri dersler göz önünde bulundurulurken, “Medya Okuryazarlığı”, “Şehrimiz...”, “Düşünme Eğitimi”, “Halk Kültürü” gibi seçmeli derslere yönelik bölümlere yer vermesi açısından bu kitap, oldukça önemlidir. Her bir bölümü kendi alanında uzman yazarlar tarafından yazılan bu kitabın, bu anlamda alandaki büyük bir boşluğu dolduracağı varsayılmaktadır. Ayrıca bu kitabın sosyal bilgiler eğitimi alanında farklı derslere giren akademisyenlere, öğretmenlere ve lisansüstü eğitimdeki öğrencilere de zengin bir içerik sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu kitap, her biri 15’er bölümden oluşan iki kitap şeklinde tasarlanmıştır. Kitaplardaki bölümlerin her biri, ilgili konuyla alakalı çalışmalar yapan veya o konuda tez hazırlayan ve Türkiye’nin farklı üniversitelerinde akademik çalışmalarını sürdüren akademisyenler tarafından yazılmıştır. Kitap bölümlerinin belirlenmesinde sistematik bir sıra izlenmiş olup, bu bölümlerin sosyal bilgiler eğitimi lisans programındaki derslerin Güz ve Bahar dönemlerindeki dağılımlarıyla uyumlu olmasına özen gösterilmiştir. Okunabilirliği açısından düşünüldüğünde, konuları itibarıyla geniş kapsamlı olan bölümleri tek bir kitapta sunmak oldukça zordur. Bu

yüzden elinizdeki bu kitap, *Yeni Program ve Ders İçeriklerine Göre Sosyal Bilgiler Öğretimi I-II* şeklinde iki ayrı kitap olarak hazırlanmıştır.

Sosyal bilgiler öğretimine katkı sağlayacağı düşünülen bu kitap, büyük bir emeğin ve özverinin ürünüdür. Yaklaşık bir yıl boyunca konu dağılımları ve içeriklerinin nasıl olması gerektiği konusunda üzerinde düşünülerek, alanda emek sarf eden herkesin istifade edeceği bir başucu eseri olması temennisiyle yoğun çalışmalar sonucu ortaya çıkmıştır. Öncelikle kitabın hazırlanmasında yazar olarak en büyük katkıyı sağlayan, alanında uzman hocalarımıza çok teşekkür ederiz. Bununla birlikte kitabın basımında katkılar sağlayan başta Servet Sarıkaya olmak üzere Pegem Akademi Yayıncılık ailesine de teşekkürlerimizi sunarız. 2019 yılındaki ilk baskısının ardından, her iki kitaba ilişkin öğretmen adaylarından, lisansüstü öğrencilerden, akademisyenlerden ve bölüm yazarlarından birçok olumlu dönütler alınmıştır. Artan talebe karşılık olarak kitabın bu ikinci baskısında, bölüm yazarlarının kendi bölümlerine ilişkin düzeltilmiş ve yeniden gözden geçirilmiş bölümlerini okuyucu ve araştırmacıların istifadelerine sunmaktan gurur duyuyoruz.

Geleceğin umudu olan gençlerimize bilgi ve birikim açısından katkılar sağlaması dileğiyle...

Editör Kurulu

Doç. Dr. Tekin ÇELİKKAYA
Prof. Dr. Çağrı ÖZTÜRK DEMİRBAŞ
Doç. Dr. Tercan YILDIRIM
Dr. Öğr. Üyesi Hamza YAKAR

KİTAP BÖLÜMÜNDE KULLANILAN ORTAK SEMBOLLER VE ANLAMLARI

Semboller	Sembol Adı
	Dikkat
	Düşünelim
	Web Sayfası
	Kısa Özet/Bilgi(ler)
	Alıntı Söz(ler)
	Liste
	Film-Belgesel-Video-Müzik
	Haber
	Kitap Önerisi

Bölümler ve Yazarları

Editörler: Doç. Dr. Tekin ÇELİKKAYA - Prof. Dr. Çağrı ÖZTÜRK DEMİRBAŞ
Doç. Dr. Tercan YILDIRIM - Dr. Öğr. Üyesi Hamza YAKAR

1. BÖLÜM: Sosyal Bilgiler Programı Tarihi ve Güncel Gelişmeler

Doç. Dr. Yusuf KESKİN - Sakarya Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-1072-6708

2. BÖLÜM: Sosyal Bilgilerde Öğrenme ve Öğretim Yaklaşımları

Dr. Öğr. Üyesi Murat Bayram YILAR - Ondokuz Mayıs Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-5889-3372
Arş. Gör. Pınar TAĞRIKULU - Ondokuz Mayıs Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-5221-6888

3. BÖLÜM: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Yeterlikleri

Doç. Dr. Özkan AKMAN - Süleyman Demirel Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-8264-3178

4. BÖLÜM: 21. Yüzyıl Becerileri ve Sosyal Bilgiler Öğretimi

Doç. Dr. Tekin ÇELİKKAYA - Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-5684-6492

5. BÖLÜM: Sosyal Bilgiler Öğretiminde Küresel Eğitim

Dr. Öğr. Üyesi Hamza YAKAR - Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-9334-3525

6. BÖLÜM: Sosyal Bilgilerde Düşünme Eğitimi

Dr. Öğr. Üyesi Davut GÜREL - Bartın Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-2309-9202

7. BÖLÜM: Medya Okuryazarlığı ve Eğitimi

Doç. Dr. Erhan GÖRMEZ - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-0752-802X

8. BÖLÜM: Sosyal Bilgilerde Sınıf Dışı Öğrenme

Doç. Dr. Aslı AVCI AKÇALI - Dokuz Eylül Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-7628-3180

9. BÖLÜM: İnsan Hakları ve Demokrasi

Dr. Öğr. Üyesi İrem NAMLI ALTINTAŞ - Süleyman Demirel Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-3398-5366

10. BÖLÜM: Sosyal Bilgilerde Sanat Eğitimi

Dr. Öğr. Üyesi Serpil DEMİREZEN - Akdeniz Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-4399-694X
Dr. Nagihan UYSAL - Milli Eğitim Bakanlığı
ORCID No: 0000-0003-0019-0003

11. BÖLÜM: Afetler ve Afet Yönetimi: Sosyal Bilgiler Öğretimi İçin Çerçeve

Doç. Dr. Fisun BOZKURT - Pamukkale Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-9101-8422

12. BÖLÜM: Sosyal Bilgiler Öğretiminde Çevre Eğitimi

Dr. Öğr. Üyesi Sibel IŞIK MERCAN - Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
ORCID No: 000-0001-5174-5692

13. BÖLÜM: Dersimiz: “Şehrimiz...”

Prof. Dr. Çağrı ÖZTÜRK DEMİRBAŞ - Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-8719-4167

14. BÖLÜM: Sosyal Bilgiler Dersinde Halk Kültürünün Öğretimi

Doç. Dr. Fitnat GÜRGİL ULUSOY - Gazi Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-3322-1438

15. BÖLÜM: Oyunlarla Sosyal Bilgiler Öğretimi: Yerel Çocuk Oyunları

Doç. Dr. Eyüp BOZKURT - Fırat Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-8009-3478
Arş. Gör. Zeynel Abidin EMİR - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-0586-2967

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Kitap Bölümünde Kullanılan Ortak Semboller ve Anlamları	v
Bölümler ve Yazarları.....	vii

1. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER PROGRAMI TARİHİ VE GÜNCEL GELİŞMELER

1. GİRİŞ	1
2. SOSYAL BİLGİLER: TANIMI, AMACI VE KAPSAMI	2
3. SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE GELİŞİMİ.....	4
3.1. Sosyal Bilgiler Eğitiminin Dünyada Gelişimi.....	4
3.2. Sosyal Bilgiler Eğitiminin Türkiye’de Gelişimi	6
3.2.1. II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1918).....	7
3.2.2. Kurtuluş Savaşı Yılları (1919-1922)	9
3.2.3. Atatürk Dönemi (1923-1938)	10
3.2.4. Milli Şef Dönemi (1938-1950).....	14
3.2.5. Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)	17
3.2.6. Kaotik Dönem (1960-1980)	17
3.2.7. Askeri Müdahale Dönemi (1980-1990).....	20
3.2.8. Değişim Dönemi (1990-2000).....	22
3.2.9. Küreselleşme Dönemi (2000’li Yıllar).....	23
4. GÜNCEL (2018) SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ İNCELENMESİ	27
4.1. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın Giriş Bölümü.....	27
4.1.1. Öğretim Programlarının Amaçları (Genel Amaçlar).....	28
4.1.2. Öğretim Programlarının Perspektifi (Değerler ve Yetkinlikler) ...	28
4.1.3. Öğretim Programlarında Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı.....	29
4.1.4. Bireysel Gelişim ve Öğretim Programları.....	30
4.2. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın Esas Bölümü.....	30
4.2.1. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın Özel Amaçları	30
4.2.2. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda Temel Beceriler	31

4.2.3. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Değerler Eğitimi.....	32
4.2.4. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar	32
4.2.5. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Yapısı	34
KAYNAKÇA	42

2. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLERDE ÖĞRENME VE ÖĞRETİM YAKLAŞIMLARI

1. GİRİŞ	47
2. SOSYAL BİLGİLERDE ÖĞRENME VE ÖĞRETMENİN ANLAMI	49
3. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE TEMEL YAKLAŞIMLAR	54
3.1. Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi	54
3.2. Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi	55
3.3. Yansıtıcı İnceleme Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi.....	56
4. ÖĞRENME VE ÖĞRETMEDE ÇAĞDAŞ YAKLAŞIMLAR.....	59
4.1. Yapılandırmacı Öğrenme Kuramı.....	59
4.2. Aktif Öğrenme.....	60
4.3. Çoklu Zekâ Kuramı.....	60
4.4. İşbirlikli Öğrenme	61
4.5. Yaşam Boyu Öğrenme	62
4.6. Probleme Dayalı Öğrenme.....	63
4.7. Proje Tabanlı Öğrenme.....	64
5. ÖĞRETİM STRATEJİ, YÖNTEM VE TEKNİKLERİ.....	65
5.1. Öğretim Stratejileri	66
5.1.1. Sunuş Yoluyla Öğretim.....	66
5.1.2. Buluş Yoluyla Öğretim.....	67
5.1.3. Araştırma İnceleme Yoluyla Öğretim.....	68
5.2. Aktif Öğretim Yöntem ve Teknikleri	68
5.2.1. Gösterip-Yaptırma Yöntemi.....	69
5.2.2. Tartışma Yöntemi	71
5.2.3. Altı Şapkalı Düşünme Tekniği.....	74
5.2.4. İstasyon Tekniği.....	75

5.2.5. Konuşma Halkası	76
5.2.6. Akvaryum Tekniği	77
5.2.7. Dedikodu Tekniği.....	79
5.2.8. Beyin Fırtınası.....	80
5.2.9. Metafor Tekniği	83
5.2.10. Düşün-Eşleş-Paylaş.....	84
5.2.11. Kartopu Tekniği.....	85
5.2.12. Mikro Öğretim	86
5.2.13. Sinektik.....	87
5.2.14. Çember Tekniği.....	89
KAYNAKÇA	91

3. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN YETERLİKLERİ

1. GİRİŞ	97
2. TEMEL KAVRAMLAR	100
3. ÖĞRETMEN EĞİTİMİ VE TARİHÇESİ	101
3.1. Cumhuriyet Dönemi.....	101
3.2. 1982 Anayasasının Kabulünden Günümüze	102
4. TÜRKİYE'DE ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNE İLİŞKİN YETERLİK BELİRLEME SÜRECİ.....	103
5. ÖĞRETMENLİK MESLEK YETERLİLİKLERİ	103
6. ÖĞRETMENLİK YETERLİKLERİNİN KULLANIM ALANLARI.....	104
7. HİZMET İÇİ EĞİTİM PROGRAMLARININ PLANLANMASI VE SÜREKLİ MESLEKİ GELİŞİM.....	106
8. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN ÖZEL ALAN YETERLİLİKLERİ.....	107
KAYNAKÇA	119

4. BÖLÜM

21. YÜZYIL BECERİLERİ VE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ

1. GİRİŞ	121
2. BECERİ KAVRAMI.....	122
3. ÖĞRENCİLERİ GELECEĞE HAZIRLAYAN BECERİLER:	
21. YÜZYIL BECERİLERİ	123

3.1. 21. Yüzyıl Becerilerinin Öğrenimi ve Öğretimi	125
3.2. 21. Yüzyıl Becerilerinin Değerlendirilmesi	128
4. YETKİNLİKLER VE TÜRKİYE YETERLİLİKLER ÇERÇEVESİ.....	129
5. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMINDA BECERİLER.....	132
6. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE 21. YÜZYIL BECERİLERİ	135
6.1. Öğrenme ve Yenilenme (İnovasyon) Becerileri	136
6.1.1. Yaratıcılık ve Yenilenme	137
6.1.2. Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme.....	139
6.1.3. İletişim ve İş birliği.....	142
6.2. Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerileri	144
6.2.1. Bilgi Okuryazarlığı	144
6.2.2. Medya Okuryazarlığı	145
6.2.3. Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) Okur-Yazarlığı	146
6.3. Yaşam ve Meslek Becerileri	148
6.3.1. Esneklik ve Uyum	148
6.3.2. Girişimcilik ve Öz-Yönelim	148
6.3.3. Sosyal ve Kültürlerarası Beceriler.....	150
KAYNAKÇA	152

5. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE KÜRESEL EĞİTİM

1. GİRİŞ	157
2. KÜRESELLEŞME VE EĞİTİM	158
2.1. Küreselleşme Nedir?	158
2.2. Küreselleşmenin Etkileri	161
2.3. Küreselleşme ve Eğitim İlişkisi	163
3. KÜRESEL EĞİTİM.....	165
3.1. Küresel Eğitimin Tanımı	165
3.2. Küresel Eğitim Temaları	168
4. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ VE KÜRESEL EĞİTİM	170
4.1. Küresel Eğitim Temalarına Göre Sosyal Bilgiler Öğretimi	171
4.2. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Küresel Eğitim.....	173
KAYNAKÇA	179

6. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLERDE DÜŞÜNME EĞİTİMİ

1. GİRİŞ	183
2. DÜŞÜNME KAVRAMI	184
2.1. Düşünme Nedir?	184
2.1.1. Freud ve Bilişsel Süreçler.....	185
2.1.2. Piaget ve Bilişsel Süreçler	185
2.1.3. Davranışçılar ve Bilişsel Süreçler.....	186
3. FARKLI YAKLAŞIMLARA GÖRE DÜŞÜNMENİN BOYUTLARI	186
3.1. Lipman'a Göre Düşünmenin Boyutları	186
3.2. Doğanay'a Göre Düşünmenin Boyutları.....	187
3.3. MEB'e Göre Düşünmenin Boyutları.....	188
3.4. Marzano ve Arkadaşlarına Göre Düşünmenin Boyutları.....	189
3.4.1. Üstbiliş (Metacognition)	189
3.4.2. Eleştirel ve Yaratıcı Düşünme (Critical and Creative Thinking)....	189
3.4.3. Düşünme Süreçleri (Thinking Processes).....	190
3.4.4. Temel Düşünme Becerileri (Core Thinking Skills).....	190
3.4.5. Konu Alanı Bilgisi ve Düşünme İlişkisi.....	191
4. DÜŞÜNME SÜREÇLERİ VE BECERİLERİ	191
4.1. Temel Düşünme Süreçleri ve Becerileri	192
4.2. Karmaşık Düşünme Süreçleri ve Becerileri.....	192
5. DÜŞÜNME EĞİTİMİNDE ÖĞRENME ÖĞRETME SÜRECİ.....	193
5.1. Problem Çözme Süreci ve Becerisinin Öğretimi	193
5.2. Karar Verme Süreci ve Becerisinin Öğretimi	195
5.3. Eleştirel Düşünme Süreci ve Becerisinin Öğretimi	197
5.4. Yansıtıcı Düşünme Süreci ve Becerisinin Öğretimi.....	200
5.5. Yaratıcı Düşünme Süreci ve Becerisinin Öğretimi	202
6. DÜŞÜNME EĞİTİMİ DERSİ ve ÖĞRETİM PROGRAMI	205
6.1. Programın Vizyonu ve Amacı	205
6.2. Programın Yapısı	207
6.3. Programın Becerileri.....	207

6.4. Programın Kazanımları ve Değerlendirme Yöntemleri	208
7. SOSYAL BİLGİLER DERSİ VE DÜŞÜNME EĞİTİMİ	208
7.1. Sosyal Bilgiler Dersi ve Düşünme Becerileri İlişkisi.....	209
KAYNAKÇA	212

7. BÖLÜM

MEDYA OKURYAZARLIĞI VE EĞİTİMİ

1. GİRİŞ	215
2. MEDYA OKURYAZARLIĞI DERSİ NEDEN GEREKLİDİR?	216
3. MEDYA OKURYAZARLIĞI PROGRAMI.....	218
4. PROGRAMIN YAPISI.....	218
4.1. Genel Amaçlar	219
4.2. Medyanın Özel Amaçları	219
5. MEDYA VE MEDYANIN TOPLUMSAL, KÜLTÜREL VE EKONOMİK YAŞAM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	220
5.1. Aile ve Medya	221
5.2. Çocuk ve Medya	222
6. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI	225
7. ÜLKEMİZDE TELEVİZYON YAYINCILIĞI	226
8. TELEVİZYONDAKİ UYARICI SİMGELERİN TANITIMI	227
9. İNTERNETTE BİLGİYE ERİŞİM.....	228
9.1. Arama Motoru.....	228
10. İNTERNET VE SOSYAL MEDYANIN BİLİNÇLİ KULLANIMI	229
11. DERGİ VE DERGİ TÜRLERİ	231
12. MEDYAYI ELEŞTİREL OKUMA VE PROPAGANDA TEKNİKLERİ.....	234
13. MEDYA VE İNTERNETE YÖNELİK HUKUKİ HAKLAR VE SORUMLULUKLAR	236
13.1. Bilişim ve Bilişim Suçları.....	238
14. TÜKETİM KÜLTÜRÜ VE REKLAMLAR; MEDYADA STEREO TİPLEŞTİRME.....	241
KAYNAKÇA	245

8. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLERDE SINIF DIŞI ÖĞRENME

1. GİRİŞ	249
2. KAVRAM OLARAK SINIF DIŞI ÖĞRENME.....	250
3. SOSYAL BİLGİLER VE SINIF DIŞI ÖĞRENME	253
3.1. Sosyal Bilgiler ve Sınıf Dışı Öğrenme İlişkisi	253
3.2. Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sınıf Dışı Öğrenme	255
4. SINIF DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARI	257
5. SINIF DIŞI ÖĞRENME SÜRECİ	260
5.1. Planlama	261
5.1.1. Konu ve Amaçların Belirlenmesi	261
5.1.2. Mekan Seçimi	263
5.1.3. Gerekli Araç-Gereçlerin Hazırlanması ve İzinlerin Alınması.....	263
5.1.4. Uygulamada Ortaya Çıkabilecek Risklerin Hesaplanması ve Öğrencilerin Bilgilendirilmesi	264
5.2. Uygulama	264
5.3. Uygulama Sonrası	265
5.3.1. Öğrenilenlerin Paylaşılması	265
5.3.2. Bakış Açısını Genişletmek	265
5.3.3. Çalışmanın Değerlendirilmesi.....	266
KAYNAKÇA	269

9. BÖLÜM

İNSAN HAKLARI VE DEMOKRASİ

1. GİRİŞ	273
2. İNSAN HAKLARI	273
2.1. İnsan Haklarının Tanımı	273
2.2. İnsan Haklarının Sınıflandırılması	274
2.3. İnsan Haklarının Gelişimi.....	275
2.3.1. Uluslararası Düzeyde İnsan Hakları.....	276
2.3.2. BM Tarafından Hazırlanan Diğer İnsan Hakları Sözleşmeleri ...	280
2.3.3. Türkiye’de İnsan Hakları Tarihçesi.....	282

2.4. Temel İnsan Hakları Sorunları	287
2.4.1. Küreselleşme	288
2.4.2. Terör	289
3. DEMOKRASİ KAVRAMI.....	290
3.1. Demokrasinin Tanımı.....	290
3.2. Demokrasi Türleri.....	292
3.3. Demokrasinin Gelişimi	294
3.3.1. Antik Yunan ve Roma Dönemi	294
3.3.2. Orta Çağ Avrupa	295
3.3.3. Aydınlanma Çağı.....	296
3.4. Demokrasinin Türkiye'deki Gelişimi	297
3.4.1 Eski Türklerde Demokrasi Anlayışı.....	297
3.4.2. Osmanlı Dönemi Demokrasi Anlayışı.....	298
3.4.3. Cumhuriyet Dönemi Demokrasi Anlayışı.....	299
3.4.4. Çok Partili Rejim Denemeleri (1946-1960).....	300
4. İNSAN HAKLARI VE DEMOKRASİ EĞİTİMİ	301
4.1. İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitiminin Önemi	301
4.1.1. Eğitim Ortamı.....	303
4.1.2. İçerik	303
4.1.3. Yöntem.....	304
5. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE İNSAN HAKLARI VE DEMOKRASİ EĞİTİMİ.....	305
5.1. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında İnsan Hakları Eğitimi.....	305
5.2. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Demokrasi Eğitimi	308
KAYNAKÇA	310

10. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLERDE SANAT EĞİTİMİ

1. GİRİŞ	313
2. TEMEL KAVRAMLAR.....	314
2.1. Sanat	314
2.2. Estetik	315
2.3. Yaratıcılık	316

3. SANAT EĞİTİMİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	318
3.1. Sanat Eğitiminin Amacı	318
3.2. Sanat Eğitiminin Önemi	320
4. SANAT ESERİ NEDİR?.....	321
4.1. Sanat Eserinin Özellikleri.....	321
4.2. Farklı Sanat Eserlerinden Örnekler	322
5. AVRUPA'DA SANAT AKIMLARI.....	326
6. ÇAĞDAŞ (MODERN) SANAT ANLAYIŞI.....	327
7. SANAT EĞİTİMİNDE KULLANILAN YÖNTEM-TEKNİKLER	328
8. SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE SANAT EĞİTİMİ.....	330
8.1. Sosyal Bilgiler ve Sanat	330
8.2. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Sanatın Yeri	332
KAYNAKÇA	339

11. BÖLÜM

AFETLER VE AFET YÖNETİMİ: SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ İÇİN ÇERÇEVE

1. GİRİŞ	341
2. AFETLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR	342
3. AFET TÜRLERİ	344
3.1. Doğal Afetler.....	345
3.1.1. Jeotektonik (Yer Kökenli Doğal) Tehlikeler	346
3.1.2. Hidrometeorolojik Tehlikeler	353
3.2. Beşeri Afetler	360
4. AFET YÖNETİMİ.....	362
4.1. Risk ve Zarar Azaltma	364
4.2. Hazırlık	364
4.3. Müdahale.....	365
4.4. İyileştirme.....	365
5. TÜRKİYE'DE AFET YÖNETİMİ ÇALIŞMALARI	366
6. AFET EĞİTİMİ	368
KAYNAKÇA	373

12. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE ÇEVRE EĞİTİMİ

1. GİRİŞ	375
2. ÇEVRE EĞİTİMİNİN DOĞUŞU VE TARİHSEL SÜREÇ	376
2.1. Çevre Bilincinin Doğuşu ve Çevre Duyarlılığı.....	376
2.2. Dünyada Çevre Duyarlılığı ile İlgili Yapılan Çalışmalar	377
2.3. Türkiye’de Çevre Duyarlılığı ile İlgili Yapılan Çalışmalar	380
3. BAŞLICA EKOSİSTEMLERİMİZ.....	381
3.1. Dünyadaki Ekosistemler	382
3.2. Türkiye’deki Ekosistemler.....	383
4. BESİN ZİNCİRLERİ VE BESİN AĞI	384
4.1. Temel Kavramlar	385
4.2. Ortak Yaşam ve Karşılıklı Yaşama.....	385
5. MADDE VE ENERJİ AKIŞI	386
5.1. Besin Zinciri.....	386
5.2. Enerji Akışı.....	386
5.3. Madde Döngüleri	387
5.3.1. Oksijen Döngüsü.....	388
5.3.2. Karbon Döngüsü	388
5.3.3. Fosfor Döngüsü	389
5.3.4. Kükürt Döngüsü	390
5.3.5. Su Döngüsü	390
5.3.6. Azot (Nitrojen) Döngüsü	391
6. NÜFUS ARTIŞI VE ÇEVRESEL ETKİ	393
7. EKOLOJİK ETKİ.....	393
8. DÜNYA VE TÜRKİYE’DE SU VE TOPRAK KAYNAKLARI.....	395
9. SOSYAL BİLGİLER PROGRAMINDA ÇEVRE EĞİTİMİ	397
KAYNAKÇA	400

13. BÖLÜM

DERSİMİZ: “ŞEHİRİMİZ...”

1. GİRİŞ	403
2. ŞEHİR NEDİR?.....	404
3. ŞEHİRLERİN KÖKENİ VE SINIFLANDIRILMASI	407
3.1. Şehirlerin Kökeni	408
3.1.1. Hidrolik Görüş	408
3.1.2. Ekonomik Görüş	409
3.1.3. Askeri Görüş	410
3.1.4. Dini Görüş	410
3.2. Şehirlerin Sınıflandırılması.....	411
3.2.1. Genetik Sınıflandırma	412
3.2.2. Morfolojik Sınıflandırma	412
3.2.3. Biyolojik Sınıflandırma.....	412
3.2.4. Şehir Genişliğine Göre Sınıflandırma	414
3.2.5. Nüfusa Göre Sınıflandırma.....	414
3.2.6. Fonksiyonel Sınıflandırma	415
4. MEDENİYETLERE YÖN VERMİŞ ŞEHİRLER.....	416
4.1. Sümer Şehir Devletleri.....	418
4.2. Nomlar ve İskenderiye.....	419
4.3. Hattuşa, Efes, Sard, Gordion, Tuşpa	420
4.4. Atina ve Sparta.....	422
4.5. Konya	422
4.6. Bursa	423
4.7. İstanbul	424
5. ŞEHİR VE İNSAN.....	425
5.1. İnsan ve Şehir Arasındaki Etkileşim: Şehirlilik.....	427
5.2. Şehirde Yaşam.....	428
5.2.1. Bir Arada Yaşamak: Kurallar ve Değerler	429
5.2.2. Sosyal Katılım: Şehrimi Koruyorum-Kuruyorum	430
5.2.3. Tehlikeler	431

5.2.4. Olanaklar	432
5.2.5. Engelsiz Yaşam.....	432
5.2.6. Yalnız Değiliz: Hayvanlar ve Bitkiler	432
6. SOSYAL BİLGİLER VE ŞEHRİMİZ	433
KAYNAKÇA	440

14. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE HALK KÜLTÜRÜNÜN ÖĞRETİMİ

1. GİRİŞ	447
2. TEMEL KAVRAMLAR.....	448
2.1 .Halk	448
2.2. Kültür	449
2.3. Halkbilimi.....	450
3. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE HALK BİLİMİ ÇALIŞMALARI.....	451
3.1. Dünyadaki Halkbilimi Çalışmaları.....	451
3.2. Türkiye'deki Halkbilimi Çalışmaları	453
4. HALK KÜLTÜRÜ DERSİNİN İÇERİĞİ VE ÖZELLİKLERİ	455
4.1. Halk Kültürü Dersinin Okutulma Gerekçesi.....	455
4.2. Halk Kültürü Dersinin Amaçları ve Yapısı	457
4.3. Halk Kültürü Dersinin Sorunları	460
5. SOSYAL BİLGİLER PROGRAMINDA HALK KÜLTÜRÜNÜN YERİ.....	463
6. HALK KÜLTÜRÜ KONULARININ ÖĞRETİMİNDE KULLANILABİLECEK YÖNTEM VE TEKNİKLER	468
6.1. Altı Şapka Düşünme Tekniği.....	469
6.2. Örnek Olay İncelemesi	470
6.3. Gezi-Gözlem	471
6.4. Rol Oynama	472
6.5. Münazara.....	472
6.6. Yarım Bırakılmış Hikâyeler.....	472
6.7. Eğitsel Oyunlar	473
KAYNAKÇA	475

15. BÖLÜM

OYUNLARLA SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ: YEREL ÇOCUK OYUNLARI

1. GİRİŞ	479
2. OYUNUN TANIMI VE TARİHÇESİ.....	480
2.1. Oyuna İlişkin Görüşler.....	480
2.2. Oyun Kuramları	481
2.3. Oyunun Tanımı, Özellikleri ve Türleri.....	482
3. ÇOCUK VE OYUN	483
4. OYUNLARIN EĞİTİMSEL VE KÜLTÜREL DEĞERİ	484
5. OYUNLARLA BECERİ VE DEĞER ÖĞRETİMİ.....	486
6. OYUNDA ÖĞRETMENİN ROLÜ	487
7. MİLLİ VE YEREL ÇOCUK OYUNLARIMIZ.....	489
7.1. Sınıf İçinde Oynanabilecek Oyunlar	489
7.1.1. Nesi Var?	490
7.1.2. Kelime Oyunu.....	490
7.1.3. Tren Oyunu.....	490
7.2. Okul Bahçesinde Oynanabilecek Oyunlar.....	491
7.2.1. Ateş, Toprak, Hava, Su.....	491
7.2.2. İstop.....	492
7.2.3. Çömel Kurtul	492
8. SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE ÇOCUK OYUNLARININ KULLANIMI	492
9. UYGULAMALI ÖRNEKLER.....	494
9.1. Nesi Var?	494
9.2. Kelime Oyunu.....	494
9.3. Tren Oyunu.....	495
9.4. Ateş, Toprak, Hava, Su.....	496
9.5. İstop.....	496
9.6. Çömel Kurtul	497
KAYNAKÇA	498
Yazarlar Hakkında.....	501

1. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER PROGRAMI TARİHİ VE GÜNCEL GELİŞMELER

*Tarihi öğrenmeyenler, onu tekrar yaşamak
zorunda kalırlar.*

GEORGE SANTAYANA

*Doç. Dr. Yusuf KESKİN**

ORCID No: 0000-0002-1072-6708

1. GİRİŞ

Sosyal bilgiler, geçmişten günümüze ilköğretim (ilkokul ve ortaokul) düzeyinde okutulan en önemli derslerden biridir. Sosyal bilgiler dersi tarih, coğrafya, antropoloji, sosyoloji ve ekonomi gibi sosyal bilimler disiplinlerinin bir araya getirildiği disiplinler arası bir yapıya sahiptir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de sosyal bilgiler dersi konulması ve okutulması oldukça yenidir. İlk defa 1968 İlkokul Programı'nda yer verilen bu ders, ondan önceki dönemlerde Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi (Yurt, Yurttaşlık Bilgisi) adı altında bağımsız disiplinler altında verilmekte idi (Keskin, 2002). Günümüze bakıldığında ise bu geleneğin Avrupa eksenli olarak devam ettiği ve çok disiplinli bir sosyal bilgiler dersinin olmadığı görülmektedir. Fakat Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başta olmak üzere birçok ülkede artık Sosyal Bilgiler dersinin gelenekselleştiği ve temel bir ders olarak kabul edildiği söylenebilir.

Bu bölümde ilk olarak sosyal bilgiler dersinin tanım, amaç ve kapsamına; devamında sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının geçmişten günümüze gelişimine yer verilmiştir. Tarihsel bağlamda sosyal bilgiler dersi öğretim programları incelenirken, öncelikle Dünyada, devamında ise Türkiye'deki programlar tarihsel süreç içinde ele alınmıştır. Türkiye'de uygulanan sosyal bilgiler programları ise dönemsel bir anlayış içinde ve kronolojik olarak ele alınmıştır. Bu bölümde son olarak güncel sosyal bilgiler programı çeşitli boyutlardan (genel amaçlar, uygulama esasları, diğer derslerle ilişkisi ve temel öğeleri) ele alınmış ve incelenmiştir.

* Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Sakarya, Türkiye, ykeskin@sakarya.edu.tr

2. SOSYAL BİLGİLER: TANIMI, AMACI VE KAPSAMI

Sosyal bilgiler, yaşamla ilgili tüm alanları içine alan oldukça kapsamlı bir yapıya sahiptir. Sosyal bilgileri tanımlamak diğer sosyal bilim alanlarını tanımlamaktan daha zordur. Çünkü sosyal bilgiler disiplinler arası ve çok disiplinli bir yapıya sahiptir (Doğanay, 2005). Bu nedenle alan yazında, evrensel olarak üzerinde uzlaşıya varılmış bir sosyal bilgiler tanımı bulunmamaktadır (Aslan, 2016; Keskin, 2002).Aşağıda farklı uzmanlarca yapılmış bazı tanımlamalara yer verilmiştir.

Sosyal bilgilerin ilk tanımlaması Dunn (1916) tarafından yapılmıştır. Dunn'a göre (1916, 9)“*Sosyal bilgiler, konusu doğrudan sosyal grupların bir üyesi olarak insan olup, insanlardan oluşan toplumunun örgütlenmesi ve gelişimi ile ilgili olan konularla ilgilidir.*” Sosyal bilgilere ait bir diğer tanımlama ise, ABD’de sosyal bilgiler eğitimine ilişkin ulusal stratejileri, öğrenme alanlarını ve standartları belirleyen Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi [National Council for Social Studies –NCSS] tarafından yapılmıştır (NCSS, 1994; Öztürk ve Deveci, 2011). NCSS (1994,s. 3) sosyal bilgileri “*Vatandaşlık yeterliliklerini geliştirmek için sosyal ve beşeri bilim-leri bir araya getiren bütünlük bir çalışma alanı*” olarak tanımlamaktadır. Barth ve Demirtaş (1997, s. 8) NCSS tarafından yapılan tanıma benzer şekilde sosyal bilgileri “*...sosyal bilimler ile felsefe ve din gibi diğer alanların, vatandaşlık eğitimi amacıyla bütünleştirilmesi*” şeklinde tanımlamaktadır.

Sosyal bilgiler alanında önemli çalışmaları ile tanınan Doğanay (2005, s. 19) sosyal bilgileri şu şekilde tanımlamaktadır:

...sosyal ve insanla ilgili diğer bilimlerin içerik ve yöntemlerinden yararlanarak, insanın fiziksel ve sosyal çevresiyle etkileşimini zaman boyutu içinde disiplinler arası bir yaklaşımla ele alan ve küreselleşen bir dünyada yaşamla ilgili temel demokratik değerlerle donatılmış, düşünen ve becerili demokratik vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan bir çalışma alanı...

Yapılandırmacı anlayışa uygun olarak hazırlanan 2005 tarihli sosyal bilgiler dersi öğretim programında ise sosyal bilgiler (MEB, 2005a, s. 4) şu şekilde tanımlanmıştır:

...bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir.

Sosyal bilgilere ait olan ve bir kısmı yukarıda verilen tanımlamalar incelendiğinde; bu dersin sosyal ve beşeri tüm bilimlerin içeriğini paylaştığı ve disiplinler arası bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca bu dersin vatandaşlık eğitiminde bir araç olarak düşünüldüğü de söylenebilir. Sosyal bilgiler ile ilgili alan yazında geçmişten günümüze sosyal bilgiler öğretiminde üç farklı yaklaşımın kullanıldığı görülmektedir (Barr, Barth ve Shermis, 1977). Bu yaklaşımlardan en eski ve klasik olan *sosyal bilgilerin vatandaşlık aktarımında* bir araç olarak düşünüldüğü yaklaşımdır. Bu yaklaşımda amaç kültürel mirası genç kuşaklara aktarmaktır. Öğretmen merkezli ve otoriter bir yapıya sahip bu anlayışta öğrencilere temel toplumsal kurum, değer ve inançlar tarihsel süreç içinde aktarılır (Barth ve Demirtaş, 1997). İkinci yaklaşım *sosyal bilgilerin sosyal bilimler* olarak öğretilmesidir. Bu yaklaşımda çocuklara sosyal bilimlerdeki bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılması amaçlanır. Çocuklardan, sosyal problemlere bir sosyal bilimci gibi yaklaşımları beklenir. Son yaklaşım ise *sosyal bilgilerin yansıtıcı inceleme alanı* olarak öğretilmesidir. Bu yaklaşımda amaç, çocukların sosyal problemleri tanımlama, analiz etme ve karar verme becerilerini geliştirmek ve tamamen bilimsel araştırma sürecini kullanmalarını sağlamaktır (Doğanay, 2005; Keskin, 2002).

Yukarıda verilen sosyal bilgiler kavramına ait farklı tanımlamalar ve öğretimde kullanılması istenen üç yaklaşım göz önüne alındığında; sosyal bilgiler dersinin amaç ve kapsamı da ortaya çıkmaktadır. Bu derste temel amaç, akıl yürütme ve karar verme becerileri gelişmiş etkin vatandaşlar yetiştirmektir. Nitekim ABD’de sosyal bilgiler eğitiminde köklü bir maziye sahip olan Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS, 1994) bu dersin amacını “...toplumsal yaşama katılım için gerekli olan bilgi, beceri ve değerleri içselleştirmiş, demokratik bir bilinç kazanmış etkin vatandaşlar yetiştirmektir.” şeklinde belirtmektedir. Bu genel amaç doğrultusunda, ülkelerin bu derse yükledikleri misyon da farklılaşmakta ve bu durumda sosyal bilgiler dersinin amaçlarında değişime neden olmaktadır. Hatta aynı ülkede farklı tarihsel dönemler amaçlarda değişime neden olmaktadır ki, Türkiye bu ülkelere bariz bir örnektir. Zira ülkemizde yayınlanan sosyal bilgiler içerikli programların, yayımlandıkları dönemin politik, siyasal ve ideolojik yaklaşımından izler taşıdığı bilinmektedir (Keskin, 2012a).

Sosyal bilgiler dersinin içeriği de tanım ve amaçlar dikkate alındığında açıkça görülmektedir. Bu ders insanla ilgili olan her şeyi, yani beşeri ve sosyal bilimlerin tamamını kapsamaktadır. Sosyal bilimler insanla ilgili her türlü konuyu, toplumlar arası ilişkileri ve toplumların yasayışlarını inceleyen çok geniş bir alandır. Sosyoloji, ekonomi, tarih, coğrafya, antropoloji, güzel sanatlar gibi birçok disiplini içine almaktadır (Keskin, 2012a). Sosyal bilgiler ise bu disiplinlerden alınan bilgileri çoğunlukla disiplinler arası bir anlayışla öğrencilere sunan bir derstir.